

**LEWENSORIËTERING
GEMEENSKAPLIKE TAAK VIR ASSESSERING
DEEL A**

KYK OP EN STAAN OP

"'n [Persoon] wat vir niks staan nie, sal vir enigiets val "

Malcolm X

[Malcolm X Quotes: BrainyQuote.com, <<https://www.brainyquote.com>>, Besoek 27 September 2017]

Wanneer ons die huidige stand van die wêreld beskou, is dit maklik om ontnugter en bang te word. Die ekonomie is in 'n verskriklike toestand; vlakke van ongelukheid neem wêreldwyd toe terwyl werkloosheidsyfers ook voortgaan om te styg. Sosiale euwels vererger dramaties, daar bestaan politieke onenigheid in baie dele van die wêreld, volatilititeit en kriminele dade neem toe en mense ly honger. Selfs die getal natuurrampe lyk asof dit styg en verdryf duisende uit hul huise benewens diegene wat weens politieke verdeeldheid ontwortel word.

Ons is almal bewus van hierdie probleme – hulle is te groot om te ignoreer – maar baie min word daaromtrent gedoen. Die politieke elite en die rykes trek voordeel – hulle doen min om die manier te verander waarop die wêreld regeer word en baie weier om enigiets te doen wat hul greep op hul deel van die wêreld se kapitaal kan bedreig. In werklikheid neem baie van ons invloedryke rolspelers sonder enige gewete deel aan die uitbuiting van ander.

En te midde van hierdie gewoel het ons – die jeug – ook "slagoffers" geword – óf direk óf indirek. Ons hoef net om ons rond te kyk om te sien dat ons almal na liefde soek. Te midde van mededinging en stryd wil ons geken wees, aanvaar word en uiteindelik liefgehe word, en ons soek daarna ... dikwels op al die verkeerde plekke. Daar kan aangevoer word dat ons in 'n dwaal leef, doelloos van een ervaring na die volgende dryf – baie van ons bestaan sonder enige ware doel te midde van al hierdie chaos.

Dit word dus noodsaaklik, in al hierdie malligheid, dat ons 'n gesonde waardestelsel ontwikkel wat versoeking en uitdaging kan weerstaan om standvastig te bly. Ons moet ook die lewe met skeptisisme benader – die oorsaak en gevolg van alle ervarings krities ontleed sodat ons nie die slagoffers van viktimisasie word nie.

Sukses in hierdie huidige wêreld vra dat ons oortuigings in substansie gegrond is, dat ons by ons beginsels kan bly en dat ons die moed ontwikkel om op te tree. Ons moet 'n lewe van doel en impak leef!

[Bron: Take a stand: <<http://blog.thedetroithub.com>>, Besoek 25 Junie 2017]

DOELSTELLINGS VAN DIE GTA VIR 2018

Let asseblief daarop dat die fokus van elke vraag is om probleme binne 'n konteks uit te lig – dit is nie bedoel om "negatief" te wees nie. Die GTA het eerder ten doel om jou sin vir bemiddeling te toets.

Die doel van die GTA is om jou uit te daag om die volgende te doen:

1. Ontwikkel jou begrip van wie jy is binne spesifieke kontekste. Jy sal jou sterk punte en waardes moet identifiseer en oorweeg wat jou doel is om deel te word van 'n oplossing vir 'n samelewingskwessie. Jy sal moet besin oor watter kwessies jou kwaad maak en aanspoor om te wil veg vir geregtigheid.
2. Evalueer en beskou 'n verskeidenheid van bronne en kontekste krities om jou etiese standpunt te bepaal en probleme ten opsigte van sekere kwessies te identifiseer. Jou onderwyser sal jou met hierdie proses help.
3. Ontwikkel 'n plan van aksie om 'n gekose situasie reg te stel waarin jy ook 'n oplossing is. Die geheim van die verskaffing van 'n opregte en unieke oplossing lê daarin dat jy in staat is om jou belangstellings, sterk punte en passies te identifiseer. Jy moet oorweeg watter impak jy in hierdie wêreld kan maak.

"Die ontwikkeling van die algemene vermoë om onafhanklik te dink en te oordeel moet altyd heel eerste gestel word ... nie die verwerwing van spesiale kennis nie."

Albert Einstein, 1950

[Bron: Swann, Joanna, Pratt, John. *Improving Education: Realist Approaches to Method and Research*. A&C Black. 1999]

Dit is noodsaaklik om te onderrig met die oog op diepe begrip, want die lewe is nou ingewikkelder as wat dit voorheen was en leeftyd neem toe – jy moet opgevoed word vir die onbekende sowel as die bekende.

David Perkins (Harvard Universiteit)

Om groot probleme te kan oplos moet 'n mens beide krities en kreatief kan dink.

Professor Ann Sharp

[Bron: Onbekend]

NB: ASSESSERINGSVEREISTES

Vraag 4 (20 punte) en 5 (60 punte wat tot 30 punte gehalveer sal word) is verpligte vrae vir assessering.

Werk asseblief saam met jou klasmaats deur vraag 1 tot 3 en let sorgvuldig op die kommentaar en waarnemings van jou portuurgroep. Dit sal jou insig gee in die veelvuldige perspektiewe van elke kontekstuele bron wat jy dalk nie voorheen oorweeg het nie. Dit sal jou natuurlik help om gehalteantwoorde in die werklike GTA A- en GTA B-assessering te verskaf.

Wat jou antwoorde in beide die GTA A- en GTA B-assessering betref, maak asseblief seker dat jy genoegsame detail in jou antwoorde verskaf. Jy moet diep oor elke vraag nadink en verseker dat jou menings en gedagtes deur uitvoerbare redes ondersteun word.

VRAAG 1

DIE LOT VAN DIE TIENER

DOEL: Om 'n begrip te ontwikkel van die self binne die tienerkonteks en om 'n paar van die uitdagings te oorweeg waaraan jy blootgestel word. Binne hierdie raamwerk sal jy die versoekings van ons aanlyn wêreld ondersoek.

Sommige jongmense kan dit moeilik vind om hul plek in die samelewing te bepaal, deur hul portuurgroep erken te word en aanvaar te word vir wie hulle is. Baie het te doen met angs en onsekerheid terwyl hulle met hierdie kwessies worstel.

Boonop neem stres met skoolwerk toe – die aantal projekte wat gedoen moet word, toetse wat hanteer moet word, loopbaankeuses waarop gefokus moet word, sport en ander buitemuurse aktiwiteite van die skool dra alles by tot die druk. Sosiaal kan nuwe ervarings – van afsprake, partytjies, kuier saam met vriende, mededinging om aandag en die afleiding van die media, musiek, internetverhoudings, ens. – ook stres veroorsaak. Die jongmens is onder baie druk om tyd te skeduleer, werk te prioritiseer en doelwitte te bereik.

Om deur die portuurgroep aanvaar te word kan party die behoefte voel om meer gewild te raak deur ander kanale soos musiek, sport of meer skadelike maniere soos afknouery of om deel te word van skoolbendes. Te midde van sulke aktiwiteit kan hulle rusteloos, angstig, vrees vir mislukking of ondraaglike stres voel. As gevolg van hierdie stres kan party selfs die maklike uitweg kies deur die vorming van onaanvaarbare gewoontes: depressie, middelmisbruik, botsing met die gereg, ens.

Persoonlike besinning

- Bestee tyd daaraan om oor jou eie lewe te dink – waarmee sukkel jy van tyd tot tyd?
- Hoe voel jy oor hierdie stryd? Waarom voel jy so?
- Is daar enigiets wat jy omtrent hierdie kwessies kan doen? Indien wel, wat? Indien nie, waarom nie?

Klasbespreking en dinkskrum

Bespreek in die klas in meer detail die stryd wat julle meen jongmense ervaar, beide in jul gemeenskap en in ander gemeenskappe.

- Hoe dink julle voel hierdie jongmense as gevolg van hierdie stryd? Waarom?
- Is daar enigiets wat gedoen kan word om hierdie jongmense te help? Indien wel, wat? Indien nie, waarom nie?
- Watter persoonlike vaardighede en waardes is nodig om te verseker dat jongmense nie permanent emosioneel skade ly deur hierdie stryd nie?

A Die belangrikheid daarvan om jouself te ken

"Jou eie selfverwesenliking is die grootste diens wat jy aan die wêreld kan lewer."

Ramana Maharshi

[Bron: Know-thyself Quote, <<https://www.goodreads.com>>, Besoek 6 Desember 2017]

Die strewe om jouself te ken en te verstaan bly "die moeilikste taak waarmee enigeen van ons te doen het. Maar voordat jy jouself ken – jou waardes en jou sterk punte en swakhede – kan jy nie slaag in enigiets meer as die oppervlakkigste sin van die woord nie." (Stephens Unplugged, 2010)

Selfkennis en selfontwikkeling is lewenslange prosesse.

Om jouself te ken beteken dat jy wie jy nou is en wat jy wil wees, kan skei van wat die wêreld dink jy is en wie jy wil hê die wêreld moet dink jy is. Dit is die vermoë om te sien hoe jou emosies en persepsies jou denke en gedrag beïnvloed. Ons gedrag is 'n weerspieëling van ons gedagtes. Tog staan baie min mense stil en dink oor *WAT* hulle dink, *HOE* hulle dink, *WAAROM* hulle so dink en gevolglik *WAAROM* hulle doen wat hulle doen.

- Watter wêreld het my geskep?
- Wat lees ek wat my gedagtes beïnvloed?
- Met wie het ek besprekings en hoe beïnvloed hulle my perspektiewe?
- Hoe beïnvloed al hierdie aspekte my gedagtes en daade?

"Om te leer om selfbesinnend, stil en gefokus te wees is 'n belangrike deel daarvan om 'n suksesvolle, gesentreerde en gesonde volwassene te wees. Dit is 'n lewensvaardigheid en studente vandag – wat in 'n wêreld van konstante steurnis leef – het dit meer nodig as ooit van te vore."

Stephens Unplugged, 2010

[Bron: Aanhaling hierbo en aangepaste kommentaar: McKinney, M; 2011, KNOW THYSELF, VISION, <<http://www.vision.org>>, Besoek 20 September 2017]

Dit sal dus vir jou belangrik wees om diep te besin oor jou eie waardes en oortuigings terwyl jy elkeen van die kontekste ondersoek wat in hierdie dokument verskaf word en in die bronne wat in GTA B voorsien sal word, aangesien dit die basis sal vorm van baie van die antwoorde wat jy sal moet gee.

Lê die vinnige aanlyn toets af om te bepaal wat jou kernwaardes is. Dit kan jou help om te verstaan wat jou bepalende beginsels is, waarom jy 'n sekere waardestelsel het en waarom jy die lewensbeskouing het wat jy het.

<http://highered.mheducation.com/sites/0073381225/student_view0/chapter2/self-assessment_2_2.html>

(Vra jou onderwyser vir 'n PDF-weergawe indien jy nie aanlyn toegang het nie.)

NB: Oorweeg nou al die karaktertrekke wat jou definieer.

- **Wie is jy?**
- **Vir watter waardes staan jy?**

B Aanlyn gevare

Die internet kan deure van verwondering vir ons open wat vorige generasies nooit van kon droom nie, maar dit kan ook 'n gevaarlike omgewing wees.

Van kuberrowers tot plasings op sosiale media wat kan terugkeer om later in die lewe by ons te spook, die gevare kan skrikwekkend wees. In 'n sekere mate kan die beskerming van mense op die internet 'n kwessie van bewustheid wees – kennis van watter gevare skuil en hoe om jou daarteen te beveilig. Ons moet vanselfsprekend verseker dat ons die vreugdes van die aanlyn wêreld geniet, nie die gevare daarvan nie. Een sodanige gevaar is die toenemende versoeking om aanlyn naakfoto's te stuur en te ontvang.

Lees die artikel hieronder en bespreek dan die vrae wat volg.

SA se tieners misbruik sosiale media en die gereg haal hulle in

Minderjariges moet daarvan bewus gemaak word dat hul digitale voetspore hul toekomstige lewe en loopbaan kan beïnvloed

1. Wat tieners betref, is hul selfregulerende brein-meganismes nog nie genoeg ontwikkel om te verhoed dat hulle óf slagoffers óf plegers van seksboodskappe (*sexting*) en kuberafknouery word nie. Hierdie tweelingteisteraars het buite beheer geraak, sê Emma Sadleir en Lizzie Harrison, wat praatjies lewer oor die risiko's van die digitale lewe. Hulle het ook pas 'n boek, *Selfies, Sexts and Smartphones: A Teenager's Online Survival Guide*, uitgegee.
2. "Die praatjies was 'n reaksie op die gevoel van hulpeloosheid wanneer kinders met 'n krisis ingebel het," sê Sadleir. "Wanneer die kinders na ons toe kom, is dit dikwels te laat, want wanneer die skade op die internet gedoen is, is dit gedoen. Dit gaan hulle volg. Dit is in die openbaar; dit is permanent."
3. Sadleir noem hul aanbiedings "die hedendaagse ekwivalent van die dwelmpaatjie. Jy kom in en jy praat hulle verskriklik bang, en hopelik luister 90% van hulle. Tien persent dink dit sal nooit met hulle gebeur nie – totdat dit gebeur."
4. 'n Onlangse geval is dié van 'n 13-jarige meisie van 'n Johannesburgse privaat skool wat 'n seun by 'n partytjie ontmoet het. Twee dae later het hy haar begin smee vir naakfoto's. Hy het haar 57 keer gevra en belowe dat hy dit nooit vir enigiemand sou wys nie. Sy het toegegee. Hy het haar naakfoto met al sy maats op sosiale media gedeel. Die meisie het probeer selfmoord pleeg.
5. Akkurate statistiek oor tienerselfmoord in Suid-Afrika is nie beskikbaar nie, maar op grond van hul interaksie met meer as 100 000 tieners sê Harrison en Sadleir dit is onmiskenbaar aan die toeneem. Heel dikwels gee afknouery of verleentheid daartoe aanleiding.

6. "Naakfoto's is 'n sosiale ruilmiddel," sê Sadleir. "Seuns ding mee om dit in die hande te kry en natuurlik wys hulle dit vir mekaar. Dit het so genormaliseer geraak dat as 'n meisie nie vir haar 'kêrel' 'n naakfoto stuur nie, hy sal sê 'Jy is preuts' of 'Jy hou nie van my nie'. Hierdie arme meisies word onder groot druk geplaas."
7. In hierdie geval is die seun geïdentifiseer en regstappe het begin. Maar te dikwels kruip die oortreders weg agter vals identiteite of hulle gebruik anonieme portale wat op baie sosialemedia-werwe beskikbaar is, byvoorbeeld Qooh.me, Ask.fm, Sarahah, Stupid Chat, Curious Cat, Yik Yak.
8. Sadleir wys vir my die Qooh.me-voer van 'n jong tiener. Boodskappe van veelvuldige bronne noem haar "you ugly f***ing bitch" en erger. Party vra haar om eksplisiete seksuele daade te pleeg. Verskeie sê vir haar: "Go kill yourself."
9. Sadleir het onlangs vir 'n groep kinders gevra om te verduidelik waarom hulle op Qooh.me wil wees. "Een meisietjie het gesê: 'Omdat dit regtig lekker is wanneer iemand iets goeds sê.' Dus is dit die moeite werd om 60 keer vertel te word jy is 'n vet slet en om jouself dood te maak vir daardie een keer wat 'n lukraak persoon wat jy nie ken nie sê jy is pragtig?" Tienerselfbeeld kan in megagrepe gemeet word. "Hul hele selfwaarde word bepaal deur hoeveel mense hulle op Instagram volg," sê Sadleir.
10. "'n Skerm is totaal ontmenslikend," sê sy. "Jy hoef nie iemand te sien huil nie, dus is die afknouery 'n duisend keer erger as wat dit ooit vir vorige generasies was. En kinders het nie die vermoë om impulse te beheer of die regte besluit in 'n situasie te neem nie. Hulle kan dit net nie doen nie, dit is nie hulle skuld nie."
11. Om nie gesonde oordeel te kan uitoefen nie, hou egter nie water in die hof nie. "In terme van wetlike aanspreeklikheid is die wet taamlik streng oor breinvermoë," sê Sadleir. "Van die ouderdom van 14 word jy geag volle breinvermoë te hê. En jy kan siviël vervolgt word saam met 'n volwassene van die ouderdom van sewe af."
12. Hofsake wat aanlyn laster, skending van privaatheid en teistering behels, neem toe. Tieners moet daarvan bewus wees dat digitale voetspore hul toekomstige lewe en loopbaan kan benadeel. In April moes die VK se eerste jeugdige polisie- en misdadekommissaris, die 17-jarige Paris Brown, bedank nadat mense gekla het oor haar neerhalende twiets, waarvan party gestuur is toe sy net 14 was. En in Junie is tien studente wat vir Harvard aanvaar is se toelating herroep nadat die universiteit ontdek het dat hulle deelgeneem het aan 'n Facebook-groep wat beledigende meme's gedeel het.
13. Woedend oor die selfmoord van 'n 12-jarige wat in die kuberruim deur skoolmaats afgeknou is, het die 13-jarige Trisha Prabhu 'n toepassing ontwikkel wat tieners twee keer sal laat dink voordat hulle kwetsende boodskappe plaas.
14. Prabhu se gepatenteerde *Rethink*-sagteware gebruik 'n algoritme wat enigiets merk wat moontlik beledigend is voordat 'n boodskap aanlyn geplaas word. Wanneer die gebruiker "stuur" druk, vra die toepassing: "Is jy seker jy wil hierdie boodskap plaas?" In toetslopieë het 93% van die tieners weer gedink en nie die aanstootlike boodskap gestuur nie. Daar is 1,1 miljoen gebruikers in die VSA.

15. Nou 17 en op hoërskool in Illinois het Prabhu verlede week aan die Amerikaanse positiwenuus-webwerf *NationSwell* gesê: "Hier is ons, ons gee aan tieners hierdie ongelooflike mag om as digitale burgers te kommunikeer. En om die waarheid te sê, hulle is nie regtig toegerus om hierdie besluite te neem nie. Daar is ernstige gevolge en lewenslange letsels wanneer iemand afgeknou word, en die kuberruim vererger die effek."

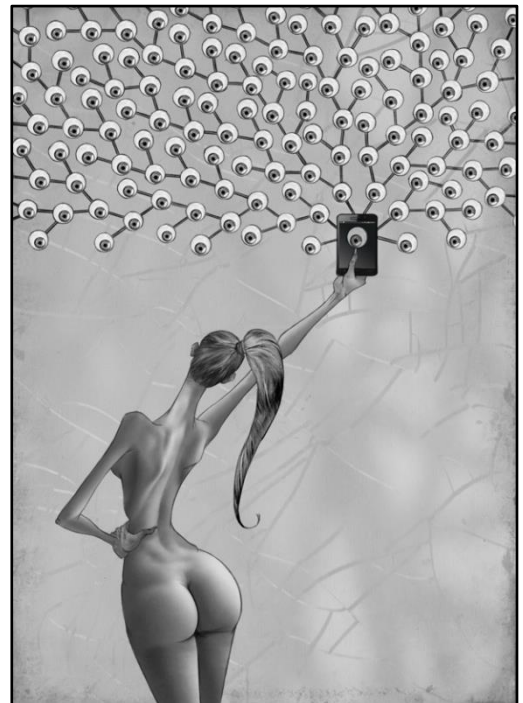
[Bron: De Groot, S, 8/10/2017; SA's teens are abusing social media & the law is catching up to them, Times Live, <<https://www.timeslive.co.za>>, Besoek 11 Oktober 2017]

Woordelys:

- Selfregulerend – pas gedrag ens. persoonlik aan of monitor dit sonder eksterne invloed
- Pleger – 'n persoon wat skadelike, onwettige of immorele daade uitvoer
- Teisteraars – 'n persoon of ding wat baie probleme of lyding veroorsaak
- Onmiskienbaar – op 'n manier wat geen twyfel laat nie
- Laster – die handeling om die goeie reputasie van iemand te benadeel (kwaadpraterij)
- Skending van privaatheid – die handeling om die wetsbepalings rakende privaatheid te verbreek
- Teistering – aggressiewe druk of intimidasie
- Digitale voetspore – inligting oor 'n persoon op die internet as gevolg van sy/haar aanlyn aktiwiteit
- Kommissaris – 'n persoon met oppergesag wat aangestel word om 'n bepaalde aktiwiteit te reguleer
- Algoritme – 'n stel reëls wat in berekening of bewerkings deur 'n rekenaar gevolg word
- Kuberruim – 'n abstrakte omgewing waarin kommunikasie oor rekenaarnetwerke plaasvind
- Vererger – maak iets slegs nog slegter; versterk die negatiewe effek van iets

Vrae

- 1.1 Paragraaf 6: Wat word bedoel met die woorde "Naakfoto's is 'n sosiale ruilmiddel'?"
- 1.2 Waarom dink jy het die besit van "naakfoto's" so 'n sosiale attraksie geword?
- 1.3 Verduidelik nadat jy hierdie artikel gelees het kortliks wat "OPENBAAR" en "PERMANENT" in die konteks van hierdie onderwerp vir jou beteken.
- 1.4 Paragraaf 10: Wat beteken die woord "ontmenslikend" in die konteks van hierdie onderwerp?

[Bron: *Sexting – What's wrong with today's society*; Bored Panda.com; <<https://M.Facebook.Com>>, Besoek 30 November 2017]

- 1.5 Kan jy aan enige ander voorbeelde dink waar jongmense hulself in ongemaklike situasies kon laat beland het deur hul gebruik van sosiale media? Bespreek dit met jou klas (sonder om enige name te noem). Wat was die daad en waarom dink jy het die betrokke persoon gedoen wat hy/sy gedoen het?
- 1.6 Waarom dink jy voel so baie tieners (seuns en meisies) verplig om aan "onbekende" individue naakfoto's van hulself te stuur en wat is dit omtrent ons samelewing vandag wat dit moontlik kon veroorsaak het?
- 1.7 Waarom is dit so moeilik om kuberafknouers te vang?
- 1.8 Paragraaf 9: Stem jy saam daarmee dat tienerselfwaarde oor die algemeen bepaal word deur hoeveel mense hulle op sosiale media volg? Waarom dink jy so?
- 1.9 **Selfbesinning:** Waarop is jou selfwaarde gebaseer? Waarom dink jy is dit so?
- 1.10 Paragraaf 11 en 12: Glo jy dit is billik dat, selfs al het tieners nie tegniese vermoë om gesonde oordeel uit te oefen nie, hulle steeds siviel deur die wet aanspreeklik gehou word vir onsmaaklike plasings ens. wat hul toekoms ens. negatief sal beïnvloed? Waarom?
- 1.11 In die lig van al die gevolge van onsmaaklike plasings (soos in paragraaf 12 genoem), wat is JOU verantwoordelikheid hier?
- 1.12 Paragraaf 14: Hoe effektief sal so 'n toepassing in jou gemeenskap wees om die frekwensie van onsmaaklike plasings ens. aan bande te lê? Waarom?
  - 1.12.1 Benewens die toepassingsidee hierbo, wat kan nog gedoen word om die hoë getal kuberafknouerysake, seksboodskapsake en onsmaaklike plasings te voorkom? (Sit jou idee kortliks uiteen – wat, wie, hoe en waarom.)
  - 1.12.2 Wat kan JOU rol in jou idee hierbo moontlik wees?

VRAAG 2**DIE LOT VAN DIE ARMES**

DOEL: Om 'n begrip te ontwikkel van die lot van die armes en 'n begrip van die kwesbaarheid van diegene wat in volslae armoede en oorloggeteisterde omgewings leef. 'n Gevallestudie oor Libiese vlugteling sal as basis vir hierdie besprekings gebruik word.

Slawehandel en mensehandel oor die wêreld heen het astronomiese hoogtes bereik. Meer as 40 miljoen mense wêreldwyd is slagoffers van moderne slawerny volgens die Internasionale Arbeidsorganisasie (IAO, 2017). Hierbenewens is meer as 150 miljoen kinders aan kinderarbeid onderhewig, wat rekenskap gee van byna een uit tien kinders in die wêreld.

Verslae en beeldmateriaal van die Libiese slawehandel het die wêreld in die laaste tyd geskok, maar hierdie aaklige uitbuiting van menseregte is al baie jare aan die gang.

Gedwing om te vlug – massiewe migrasiegolwe bars deur Noord-Afrika na Libië – die enigste poort na Europa. Migrante uit die suide vlug weg van die puinhope van oorloë (Kongo, Tsjad, ens.). Uit die ooste ontsnap hulle aan 'n lewe van militêre knegskap en gewelddadige konflik (Saoedi-Arabië, Sirië, Somalië, Eritrea, Ethiopië, Soedan, Uganda, ens.). Uit die weste (Ghana, Sierra Leone, Ivoorkus, Togo, Nigerië, Liberië, Guinee) ontduik hulle behoefte en regerings wat na willekeur in die tronk gooi wie hulle wil.

Onstabiliteit wat agtergelaat is deur 'n omvergewerpte diktator, Muammar Gaddafi, en die magsvakuum wat gevul word deur strydende faksies wat wedywer om sy plek in te neem, het chaos in Libië veroorsaak. Die chaos het daartoe gelei dat smokkelnetwerke floreer en 'n winsgewende mark geopen wat ten doel het om wins te maak daaruit om mense soos ander goedere en kommoditeite te verhandel.

Libië het 'n massiewe middelpunt vir mensesmokkelary geword met migrante wat heen en weer tussen vlugtelingkampe en wegsteekplekke beweeg. Diegene wat oorleef, deel gruwelverhale van ontvoerders wat hulle vir 'n losprys aangehou het terwyl hulle ure, dae, weke of jare gewag het totdat familie by die huis of in Europa hul losprys betaal het.

Duisende ly in oorvol aanhoudingsentrums en bewerings van marteling, verkragting, seksuele uitbuiting, slawerny en ander vorme van dwangarbeid en onhygiëniese toestande het gelei tot kommer oor grootskaalse skendings van menseregte.

Die Internasionale Organisasie vir Migrasie raam dat byna 182 000 migrante uit Libië sedert die begin van verlede jaar in Italië geland het, wat 'n massiewe vlugtelingkrisis wat uit Sirië en ander dele van die Midde-Ooste oorspoel, vererger. Europa bars uit sy nate en is desperaat, aangesien hy onmoontlik vir al hierdie mense kan sorg.

[Bron: Regter, S; 30/11/2017; World Slave Trade Stats: Libya Slave Trade: 'Where Is Our Outrage?', <<http://ewn.co.za>>, Besoek 18 Desember 2017]

[Bron: Kommentaar aangepas uit: Sakuma, A., N.D.; Damned for Trying, Microsoft National Broadcasting Company (MSNBC), <<http://www.msnbc.com>>, Besoek 19 Desember 2017]

[Bron: Slave Trade Images – More Shocking Images of Libyan Slave Trade, Zambezi Reporting, <<https://m.facebook.com>>, Besoek 24 November 2017]

Woordelys:

- Astronomies – 'n baie groot hoeveelheid
- Aaklig – uiters onaangenaam, skrikwekkend of verskriklik
- Uitbuiting – behandel mense onbillik om voordeel te trek uit hul werk; maak misbruik van
- Militêre knegskap – 'n toestand van heeltemal onderworpe wees aan die magtige weermag; oorheersing
- Behoeftigheid – uiterste armoede waar mense nie vir hulself kan voorsien nie; ontneming
- Strydende faksies – soortgelyke klein georganiseerde groepies binne 'n groter politieke stelsel wat meeding
- Wedywer – ding gretig met iemand mee om 'n spesifieke uitkoms te behaal
- Winsgewende – wat baie wins oplewer
- Kommoditeite – nuttige of waardevolle goed

Lees die volgende artikel en beantwoord dan die vrae wat volg.

Suid-Afrika moenie Libië se foute met vlugteling herhaal nie

Wat migrante en vlugteling in Libië deurmaak, behoort die kollektiewe gewete van Europa se burgers en verkose leiers te skok – en Suid-Afrika, ook 'n belangrike bestemming vir vlugteling, iets te gee om oor na te dink.

Verblind deur die enkele doel om mense buite Europa te hou, help Europese befondsing om te keer dat bote uit Libiese waters vertrek, maar hierdie beleid voed ook 'n kriminele stelsel van misbruik. Vir Suid-Afrika, en enige ander migrasiebestemmingsland, is dit 'n belangrike voorbeeld van wat om ten alle koste te vermy wanneer raamwerke geïmplementeer word om grense te beheer en migrasie te bestuur.

Die praktyk om migrante en vlugteling in Libië aan te hou is deur en deur verrot. Dit moet genoem word wat dit is: 'n florerende onderneming van ontvoering, marteling en afpersing. En Europese regerings het gekies om mense in hierdie situasie te laat bly. Mense kan nie teruggestuur word Libië toe nie en hulle moet ook nie daar gehou word nie. Mense word eenvoudig behandel as 'n kommoditeit vir uitbuiting.

Die verminderde getal mense wat die Libiese kus verlaat, is deur sommige in Europa geloof as 'n sukses om lewensverlies op see te voorkom en die verplettering van smokkelnetwerke. Maar met die wete van wat in Libië gebeur, demonstreer die ophemeling hiervan as 'n sukses op sy beste suiwer skynheiligheid; en in die ergste geval 'n siniese aandadigheid aan die onderneming om mense te verlaag tot handelsware in mensehandelaars se hande.

Hulle benodig toegang tot beskerming, asiel en beter prosedures vir vrywillige repatriasie. Veilige en wettige kanale vir mense om grense oor te steek is die enigste manier om die perverse aansporings uit te skakel wat dit vir smokkelaars en mensehandelaars moontlik maak om te floreer terwyl grensbeheerdoelwitte terselfdertyd verwesenlik word.

Suid-Afrika se Witskrif op Internasionale Migrasie, wat regeringsbeleid uiteensit, is in Julie vanjaar gepubliseer, en in die komende maande sal wysigings van die Wet op Vlugteling en die migrasiewette volg. Hierdie proses skep momentum vir wetgewers om beste praktyke wêreldwyd te beskou. Afrika-leiers in die *Migration Dialogue for Southern Africa* het 'n geleentheid om migrasie anders te bestuur, om menselyding te voorkom wat veroorsaak word deur inperkingstrategieë en aanhoudings wat die gesondheid en lewe van migrante en vlugteling in gevaar stel.

Veral in Afrika kan ons nie sê dat ons nie geweet het dat dit in Libië gebeur nie. Die plundering van ellende en die afgryse lyding van diegene wat vasgevang is moet nou eindig. Suid-Afrika kan hard werk om die positiewe voorbeeld te wees wat die weg baan vir behoorlike en menslike migrasiebestuur.

[Bron: Liu, J; 8/9/2017; South Africa must not repeat Libya's mistakes with refugees; Mail and Guardian, <<https://mg.co.za>>, Besoek 17 November 2017]

Woordelys:

- Raamwerk – 'n basiese struktuur wat die grondslag vorm van 'n stelsel of konsep; struktuur, samestellende dele, ens.
- Implementeer – toepas, in werking stel
- Aanhou – hou mense amptelik in hegtenis nadat hulle gevang is
- Geloof – opgehemel; goedkeur, ens.
- Asiel – beskerming wat deur 'n staat aan vlugteling verleen word
- Repatriasie – die terugkeer van iemand na sy/haar eie land
- Momentum – die dryfkrag wat verkry word deur die ontwikkeling van 'n reeks gebeure
- In gevaar stel – die risiko skep om benadeel, beseer of doodgemaak te word; bedreig

Vrae

- 2.1 Waarom is migrante bereid om soveel te waag om hul land van oorsprong te verlaat?
- 2.2 Aan watter toestande is migrante blootgestel wanneer hulle na Europa reis? Sit dit uiteen van die begin van hul reis tot by hul potensiele bestemming.

- 2.3 Watter menseregte word moontlik geskend in hul land van oorsprong en in Libië? (Sien <<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>> om hierdie antwoord volledig te bespreek. Op watter manier is hierdie regte geskend?)
- 2.4 Verduidelik die dilemma waarmee regerings te doen het wanneer hulle dit oorweeg om hul grense vir vlugteling oop te stel.
- 2.5 Stem jy saam met die outeur in die artikel hierbo dat Europese regerings skynheilig is? Gee 'n rede vir jou antwoord.
- 2.6 Dink jy dit is vir Suid-Afrika moontlik om "die positiewe voorbeeld te wees wat die weg baan vir behoorlike en menslike migrasiebestuur"? Verskaf redes vir jou antwoord.
- 2.7 Ongeag hoe jy vraag 2.6 beantwoord het, op watter manier kan SA potensieel die wêreld lei op die gebied van menslike migrasiebestuur, hoe klein die impak ook al is?
- 2.8 Waarom dink jy die wêreld hou hom grootliks blind vir wat in Libië en in ander dele van die wêreld gebeur waar growwe skendings van menseregte plaasvind?
- 2.9 Som kortliks op wat jy dink die lot van die armes kan wees.
- 2.10 Wat kan en moet ons doen om verligting op hierdie gebied mee te bring?

"Die regering is taamlik ongeskik en swak toegerus om die lot van die armes te verlig. Morele reëls of standaarde ontbreek by hom en hy is sonder basiese beginsels in ekonomiese en sosiale aangeleenthede."

Hans F Sennholz

[Bron: Hans F Sennholz-aanhaling: <<http://www.azquotes.com>>, Besoek 19 Desember 2017]

**BESPREEK
DIT ...**

[Bron: The First World Poverty Image: <<https://wordnews27.com>>, Besoek 19 Desember 2017]

"Ons leuse moet wees: Kom ons maak vrede sodat ons kan konsentreer op die werklik belangrike werk wat gedoen moet word. Dit is die verligting van die lot van die armes en die weerloses, want solank die meerderheid van die mensdom die pyn van armoede ervaar, bly ons almal gevangenes."

Nelson Mandela

[Bron: Nelson Mandela-aanhaling: <<http://www.azquotes.com>>, Besoek 19 Desember 2017]

VRAAG 3**DIE LOT VAN DIE GELDGIERIGES**

DOEL: Om 'n begrip van die lot van die geldgieriges en 'n begrip van die oorsake en gevolge van korrupsie en bedrog te ontwikkel. Die voortdurende sage van die Life Esidimeni-saak sal ondersoek word.

Die nuus wemel van tallose verslae van bedrog en verduistering in politieke en finansiële sektore. Biljoene word jaarliks oor die hele wêreld verloor en die wêreld ekonomie ly grootliks as gevolg hiervan. Suid-Afrikaanse burgers is nie immuun hierteen nie en in werklikheid het baie slagoffers geword van 'n deурdringende wetteloosheid, onverskilligheid en kultuur van misdaad.

Lees die bronne hieronder en beantwoord dan die vrae wat daarop volg.

A Die Life Esidimeni-sage**Bron 1****Life Esidimeni-verhore: "Nie my skuld dat hulle dood is nie"**

Life Esidimeni-projekhoof vir die Gautengse Departement van Gesondheid, Makgabo Manamela, was ontwykend en onboetvaardig terwyl sy getuig het oor die dood van 143 psigiatriese pasiënte terwyl sy in beheer was, tot die ergernis van voormalige hoofregter Dikgang Moseneke, wat Donderdag die voorsitter was by arbitrasieverhore.

As direkteur van die Gautengse geestesgesondheidsdirektoraat het sy swak toegeruste NRO's gelisensieer om psigiatriese pasiënte te versorg wat deur Life Esidimeni versorg is toe die departement hierdie maatskappy se kontrak beëindig het, na bewering as 'n ekonomiese maatreeël. Na bewering het 143 pasiënte gevolglik gesterf, die meeste by onderbefondste NRO's wat nie die ervaring of toerusting gehad het om hulle te versorg nie.

Manamela was een van drie beamptes van die Gautengse gesondheidsdepartement wat die Life Esidimeni-projek gelei het. Sy het geweier om verantwoordelikheid te aanvaar vir haar rol in die lisensiering van die NRO's. "Dit is wat my span gedoen het. Op my vlak kan ek nie na elke liewe NRO toe gaan nie [vir 'n inspeksie]."

Moseneke het haar gevra waarom NRO's nie geld ontvang het om pasiënte te versorg nie. Hy het gesê: "Miskien het jy nie omgee nie; jy het geteken wat jy ook al geteken het, jy vergeet dit gaan oor mense van vlees en bloed."

Section 27 se Hassim het haar uitgevra oor haar salaris en openbaar dat 'n staatsamptenaar van haar senioriteit tussen R900 000 en R1 miljoen per jaar sal verdien. Hy het gesê dit dui aan hoe groot haar verantwoordelikhede was.

[Bron: Child, K, 24/11/2017; Life Esidimeni hearings: 'Not my fault they died'; Times Live; <<https://www.timeslive.co.za>>, Besoek 19 Desember 2017]

Bron 2**Dodelike NRO maak R600 000 nadat dit gesluit is**

Dorothy Franks, wat die NRO Anchor bestuur het waar minstens vyf Life Esidimeni-pasiënte dood is, is R600 000 oor vier maande betaal nadat die NRO gesluit is.

Meer as 72 ernstig geestesongestelde pasiënte is van Life Esidimeni-inrigtings verskuif na haar klein NRO wat so oorvol en dodelik was dat dit teen 31 Oktober verlede jaar gesluit is.

Tog het Franks aan die Life Esidimeni-verhoor vertel dat sy van November tot Februarie steeds R150 000 per maand ontvang het. Sy het ook erken dat sy 29 pasiënte se SASSA-toelaes getrek het tot Maart vanjaar. Dit was byna R1 500 per pasiënt. Sy is in September R539 000 betaal as agterstallige betaling vir pasiënte wat sy versorg het. In totaal het sy meer as 'n miljoen rand verdien.

Franks het onder kruisondervraging deur Moseneke erken dat sy mense in die finansiële afdeling van die Gautengse gesondheidsdepartement ken, maar het geen verdere besonderhede oor hul verhouding gegee nie.

Drie ander getuies by die verhore het getuig dat hulle glo NRO-eienaars het pasiënte geneem om "geld te maak" of omdat hulle "gierig" was.

[Bron: Child, K; 30/10/2017; Deadly NGO makes R600 000 after it is shut down, Sowetan Lives; <<https://www.sowetanlive.co.za>>, Besoek 9 September 2017]

Woordelys:

- Ontwykend – vermy verbintenis of selfopenbaring deur indirekte antwoorde
- Voorsitter – om in 'n gesagsposisie te wees
- Arbitrasie – die gebruik van 'n arbiter ('n onafhanklike persoon wat aangestel is) om 'n dispuut op te los
- SASSA-toelaes – South African Social Security Agency-toelaes – geld wat hierdie regerings-agentskap aan behoeftige mense in Suid-Afrika gee (maatskaplike toelaes)

Daar is beslis baie meer aan hierdie sage as wat op die oog af duidelik is. Wanneer hierdie GTA-dokument gepubliseer word, sal baie meer bewyse aan die lig gekom het en hopelik sal die verantwoordelike mense gedwing word om verantwoordelikheid vir hul dade te aanvaar.

Vrae

- 3.1 Dit lyk asof party NRO's finansieel daarby gebaat het om geestesongestelde pasiënte van Life Esidimeni te ontvang, terwyl ander geen ondersteuning of befondsing ontvang het nie. Watter bewys wat in bron 2 gegee word, stel 'n rede hiervoor voor?
- 3.2 In die artikel in bron 1 weier Manamela om verantwoordelikheid te aanvaar vir wat gebeur het, maar kies eerder om diegene onder haar bevel te blameer (alhoewel sy later in die hof 'n oorkoepelende verskoning aangebied het vir die families wat geliefdes verloor het). Waarom dink jy het Manamela geweier om verantwoordelikheid te aanvaar?

- 3.3 Manamela het 'n baie hoë pos in die regering beklee met baie mense wat aan haar verslag doen. Dink jy dat dit haar werk byna onmoontlik maak om te bestuur en dat dit dus moontlik haar aanspreeklikheid vir wat gebeur het, kan verskoon?
- 3.4 Watter rede gee die regter vir Manamela se wanbestuur van hierdie projek? Stem jy hiermee saam? Indien wel, waarom dink jy dit is waar? Indien nie, waarom nie?

B Die sielkunde van witboordjiemisdadigers

Bron 3

Die sielkunde van witboordjiemisdadigers

Twee vooraanstaande uitvoerende roofwerwers (*headhunters*) het 'n boek getiteld *Lessons From the Top: The Search for America's Best Business Leaders* geskryf wat 50 reuse van die sakewêreld gevier het. Lesers is aangemoedig om "by hulle te leer en hulself te vorm" ooreenkomstig die leierskapseienskappe wat hierdie uitvoerende beamptes vertoon. Tog is drie van hierdie 50 binne 'n paar jaar na die boek se verskyning in 1999 aan witboordjiemisdaad skuldig bevind en is hulle op pad tronk toe, en nog drie is boetes van tienmiljoene dollars vir onwettige bedrywighede opgelê. Dit is 'n buitengewone mislukkingsyfer vir uitvoerende beamptes wat eens op 'n tyd as die "heel beste – en suksesvolste – sakeleiers in Amerika" beskou is.

Ek het baie van die laaste sewe jaar daaraan gewy om te ondersoek waarom so baie gerespekteerde uitvoerende beamptes witboordjiemisdaad pleeg. Waarom is dit so dat bedrog, verduistering, omkoperij en binnehandel dikwels lyk asof dit die onrusbarende norm onder die hoër range van die sakewêreld is? Sommige kommentators hou daarvan om hierdie uitvoerende beamptes se mislukkings aan gierigheid toe te skryf. Ander voer aan dat die buitengewone skade wat hierdie uitvoerende beamptes aanrig, voorstel dat daar iets wesenlik anders is omtrent hulle – dat hulle vrot appels is. Nog ander wonder of hierdie individue dalk verblind is deur ambisie en net eenvoudig nie mislukking kan erken nie.

Baie van die veroordeelde uitvoerende beamptes saam met wie ek tyd deurgebring het, beskryf hul optrede reguit. "Beginsels verdwyn wanneer die druk hoog is," verduidelik Steven Hoffenberg, wat erken het dat hy 'n Ponzi-skema bedryf het wat duisende by beleggers in sy maatskappy, die Towers Financial Corporation, gesteel het. "Wanneer die verantwoordelikheid daar is en jy moet begrotingsyfers behaal, kan jy van beginsels vergeet." Die reaksies op betrokkenheid by misdaad was ook nie altyd wat ek verwag het nie. David Myers, die voormalige bestuurder van WorldCom, onthou dat hy gedink het dat hy "mense help en die regte ding doen" terwyl hy wat rekeningkundige bedrog betref een van die grootstes in die geskiedenis gepleeg het. In sy kop het die bedrog die maatskappy, sy aandeelprys en die werk van die werknemers bolangs aan die gang gehou.

"Toe dit aan die gang was," het Scott London, 'n uitvoerende beampte van KPMG wat aan binnehandel skuldig bevind is, my vertel, "het ek nooit regtig aan die gevolge gedink nie." Hierdie uitvoerende beampte se opmerking is nie uniek nie. As dit verstommend is dat intelligente, selfs briljante, mense nie hierdie verwoesting kan sien kom nie – nie net vir hul firmas, beleggers en werknemers nie, maar ook vir hulself – is dit omdat mense aanvaar dat hulle altyd na noukeurige nadenke en ontleding optree. As spesie skiet mense egter ongelooflik tekort om werklik hul eie besluitnemingsprosesse te verstaan. In werklikheid spruit baie besluite, selfs voortvloeiendes, nie uit beraadslaging of besinning voort nie, maar uit intuïsie en natuurlike instink.

Vir buitelanders is die skade wat deur witboordjiemisdade veroorsaak word duidelik. Ekonomies is daar relatief min verskil tussen die verduistering van die geld van aandeelhouders en die steel daarvan uit hul beursies. Maar daar is 'n kritieke verskil tussen 'n fisieke, intieme misdaad soos om iemand se beursie te neem en die witboordjievaryasie. Die plegers van witboordjiemisdade is fisiek, sielkundig en selfs temporeel van hul slagoffers verwyder. 'n Verduisteraar hoef nie naby aan slagoffers te kom, aan hulle te raak of hul reaksies te sien nie. Gevolglik motiveer verduistering nie dieselfde instinktiewe sintuie as roof nie.

Deur te besin oor hierdie beperkings van menslike intuïsie het ek tot 'n gevolgtrekking gekom wat my nederig maak. Die meeste mense hou daarvan om te dink dat hulle die regte waardes het om moeilike tye te deurstaan sonder om die prooi te word van dieselfde mislukkinge as die veroordeelde uitvoerende beamptes wat ek leer ken het. Maar diegene wat glo dat hulle dieselfde situasies met hul huidige waardes en standpunte sal weerstaan, is geneig om die invloed van die druk, kultuur en norme wat uitvoerende besluitneming omring, te onderskat. Dalk is 'n bietjie nederigheid gepas in die lig daarvan dat dit lyk asof mense sukkel om te voorspel hoe hulle in daardie omgewing sal optree. "Wat ons almal dink, is 'Wanneer die groot morele uitdaging kom, sal ek opgewasse wees vir die taak,' [maar] daar is nie regtig so baie van ons wat werklik vir die taak opgewasse sal wees nie," soos een voormalige HFB dit gestel het. "Ek het nie besef dat ek 'n skurk sal wees nie."

[Bron: Soltes, E, 14/12/2016, The Psychology of White-Collar Criminals, THE ATLANTIC DAILY, <FILE:///USERS/ILSEP/DESKTOP/CAT%20CAT%20A%202018/THE%20PSYCHOLOGY%20OF%20WHITE-COLLAR%20CRIMINALS%20-%20THE%20ATLANTIC.HTM>, Besoek 9 September 2017]

Woordelys:

- Reus – 'n uiters belangrike persoon
- Bedrog – verkeerde of kriminele misleiding wat tot die pleger se finansiële gewin lei
- Verduistering – die steel van bedrae geld wat aan die maatskappy of werkgewer behoort
- Omkopery – die gee of aanbied van geld om iemand te oorreed om in jou guns op te tree
- Binnehandel – die onwettige praktyk om op die aandelebeurs te verhandel vir jou persoonlike gewin deur toegang tot vertroulike inligting
- Ponzi-skema – bedrog waarin die geloof in die sukses van 'n niebestaande onderneming aangemoedig word deur die vinnige opbrengs op geld uit geld wat belê word deur latere beleggers
- Rang – 'n vlak in 'n organisasie of samelewing
- Instinktiewe – emosionele reaksies
- HFB – Hoof Finansiële Beampte – 'n korporatiewe beampte verantwoordelik vir 'n maatskappy se finansiële risiko's

Vrae

- 3.5 Die artikel in bron 3 werp lig op die topsakeleiers van die wêreld. Watter redes word volgens hierdie artikel gegee om hierdie gereelde verval in sonde te verduidelik?
- 3.6 Waarom dink jy skiet mense so "ongelooflik tekort om werklik hul eie besluitnemingsprosesse te verstaan" en kies hulle om eerder op hul "natuurlike instinkte" staat te maak?
- 3.7 Watter kritieke onderskeid maak die outeur vir die verskil tussen die dief wat 'n beursie steel en die verduisteraar?
- 3.8 Watter parallelle kan 'n mens trek tussen die gebeure wat kortliks in bron 1 uiteengesit word en die redes wat in bron 3 gegee word?
- 3.9 In die lig van die groot verantwoordelikheid van diegene met mag wie se besluite 'n massiewe impak op die lewe van mense het en wat verantwoordelik is vir die uitvoering van die beloftes wat hulle gemaak het aan diegene wat hulle ingestem het, watter noodsaaklike waardes word vereis in diegene wat posisies van mag en invloed beklee?
- 3.10 Dit is maklik om diegene te kritiseer wat bokant die wet lewe en om hul misdrywe met arrogansie en trots te beskou – in die geloof dat ons persoonlik immuun is teen hierdie soort morele verval. Maar om die waarheid te sê, as ons gelukkig genoeg is om ons in dieselfde magposisie te bevind, hoe groot sal die versoeking nie wees om baie soortgelyke swak besluite in die hitte van die stryd te neem nie?
- 3.11 Baie van ons sal suksesvolle leiers in ons gemeenskappe word en ons sal ons in soortgelyke magposisies bevind. Ons moet nou besluit om oor ons hart te waak en ons etiese grondslag en beginsels te beskerm. WIE wil jy in JOU toekoms wees – en WAARVOOR wil jy staan? Neem nou tyd om 'n universele missieverklaring vir jou eie lewe te beloop wat jou reaksie op verantwoordelikhede en jou waardestelsel te midde van morele verval sal definieer.

*"Maar mens, trotse mens,
Getooi in 'n bietjie mag vir 'n kort tydjie,
Die onkundigste oor dit waarvan hy die sekerste is;
Sy deursigtige kern, soos 'n kwaai aap,
Haal sulke fantastiese streke voor die hoë hemel uit,
Dit laat die engele huil."*

Maat vir Maat deur William Shakespeare

[Bron: Shakespeare-aanhaling: Aslam Dasoo, 17/12/2017, Silent screams find a voice, News 24; <<https://www.news24.com>>, Besoek 18 Desember 2017]

Let asseblief op die volgende:

Alle woordelysterme in vraag 1–3 is verkry uit Google Dictionary – besoek 6 Januarie 2018.
Alle bronne in vraag 1–4 is in hierdie GTA-dokument vir maklike verwysing verkort.

GEMEENSKAPLIKE TAAK VIR ASSESSERING A**DEEL 1****VERPLIGTEND****(20 PUNTE)****VRAAG 4****ONDERSOEK INNOVERENDE OPLOSSINGS**

Jongmense is die oplossing vir die hede, nie net vir die toekoms nie. Jongmense is baie vindingryk en tot baie in staat. Dit is baie belangrik dat ons jeug bemagtig word om probleemoplossers te word en aangemoedig word om GROOT te dink en risiko's te aanvaar om hul idees uit te voer, selfs op die gevaar van mislukking.

Lees die uittreksels hieronder en beantwoord dan die vrae wat volg vir assesseringsdoeleindes.

Die wêreld se groot oplossing: Jongmense

Wat meer kan 'n samelewing vra as dat die jeug wat met vars oë na ons uitdagings kyk, bereid is om ongeregtighede en gebrekkige stelsels uit te wys?

Vandag se jeug neem bestaande stelsels krities in oënskou en meet die gaping tussen waar ons nou is en waar hulle glo ons moet wees. Hulle vra regerings om verantwoordbaar te wees. Hulle wil ekonomiese stelsels hê wat vir almal werk, nie net vir party nie. Natuurlik reageer hulle sterk op kortsigtige beleide wat die samelewing en omgewing wat hulle sal erf fundamenteel beïnvloed. Hulle wil gehoor en waardeur word en as ontwikkelingsvennote beskou word, want hulle is die mense wat sal moet saamleef met besluite wat vandag geneem word.

Die waarde van die jeug as kampvegters nie net vir hul eie generasie nie, maar vir alle groepe gemarginaliseerde mense moenie onderskat word nie. Daar is 'n sterk beweging van jongmense wat nie net visioenêre is nie, maar pragmatiese doeners, en hulle werf 'n bestendige invloed van lede van hul portuurgroep om by hulle aan te sluit.

Neem Deepa Gupta, die 27-jarige medestigter van *Jhatkaa.org* wat meer as 200 000 Indiese burgers gemobiliseer het om regerings- en korporatiewe besluitnemers aanspreeklik te hou vir kwessies rakende openbare welsyn.

Of Lina Useche, wat *Aliança Empreendedora* op die ouderdom van 21 bekend gestel het om Brasilië met 'n lae inkomste te inspireer om entrepreneurskap na te streef. Vandag het die baanbrekersinisiatief reeds byna 30 000 mikro-entrepreneurs in 19 state in Brasilië ondersteun.

In Irak het die 26-jarige Ayaz Hassan die organisasie *Asuda's Gender-Based Violence Prevention and Women's Protection Project* gestig en teen alle waarskynlikheid in is hy 'n jongman wat vir vroueregte werk — hy skep veilige ruimtes vir vroue in Irak se Siriese vlugteling- en Koerdiese gemeenskappe om toegang te verkry tot opleiding en hulpbronne wat met wetlike regte, gesondheid en gesinswelstand verband hou.

In elke land is daar jongmense soos Deepa, Lina en Ayaz. Party ervaar meer bemagtigende omgewings as ander, maar almal het te doen met die uitdagings om as jongmens verandering aan te dryf.

Hulle geniet nie die geloofwaardigheid en vertroue wat nodig is om betekenisvolle beleggings te verkry nie. Hulle werk in isolasie sonder toegang tot kritieke geleenthede vir portuurgroepleer. Dit doen hulle eer aan dat hulle merkwaardige grondvlakimpak genereer. Maar wanneer hulle met netwerke, mentors, vaardigheidsbougeleenthede en befondsing verbind is, dink net hoeveel verder hul werk kan gaan.

Deur die ondersteuning van diegene wat hul frustrasie met die status quo in hul gemeenskappe en lande op 'n positiewe manier kanaliseer, ontwikkel ons ook rolmodelle vir ander jongmense. Ons jeug wêreldwyd wil deel wees van die oplossing vir die probleme wat hulle betreur. Deur hulle in verbinding te bring met lede van hul portuurgroep wat reeds stappe gedoen het, wys ons vir hulle dat dit moontlik is.

[Bron: Jones, L, 4/4/2016, The world's big solution: Young people, Deverex, <<https://www.devex.com>>, Besoek 7 Desember 2017]

Namate millenniërs die dissonansie tussen die stelsels van vandag en die toekoms wat hulle in die vooruitsig stel, besef, moet hul weerstand en pogings met die oog op verandering gevier word, nie gevrees word nie. Kom ons plaas ons vertroue en hulpbronne in hulle om die einste probleme op te los wat sommige vrees hulle gaan vererger.

Vrae

- 4.1 Paragraaf 2 en 3 verskaf voorbeelde van jeugaktivisme. Dink jy dit is 'n akkurate weergawe van die MEESTE jongmense? Indien wel, waarom? Indien nie, waarom nie? (2)
- 4.2 Kies EEN van die individue wat in die artikel hierbo genoem word om na te vors en beantwoord dan die volgende vrae:
  - 4.2.1 Gee die organisasie se visie-/missieverklaring. (2)
  - 4.2.2 Verduidelik kortliks die doelstellings van die organisasie en HOE hierdie doelstellings verwesenlik word. (5)
- 4.3 Met watter drie struikelblokke het jongmense volgens die bron te doen terwyl hulle probeer om 'n verskil te maak in hul gemeenskappe? (3)
- 4.4 4.4.1 Watter geleenthede kan jongmense benut wat potensieel hul sukses as aktiviste sal verseker? (4 ÷ 2 = 2)
- 4.4.2 Hoe dink jy kan toegang verkry word tot ELKEEN van hierdie geleenthede? (4)
- 4.5 Watter twee uitdagings noem die outeur vir haar lesers en die samelewing as 'n geheel? (2)

20 punte

GEMEENSKAPLIKE TAAK VIR ASSESSERING A**DEEL 2****VERPLIGTEND****(30 PUNTE)****VRAAG 5****LEERDER SE KREATIEWE NAVORSINGSANTWOORD**

DOEL: Om die leerder se vermoë te assesseer om die vaardighede van navorsing en ontleding, empatie, begrip van oorsaak en gevolg en probleemoplossing te demonstreer.

Verander slegte nuus in positiewe optrede

Ja, sommige mense kan dink ons wêreld is polities, ekonomies en sosiaal 'n deurmekaarspul. Maar dit alles is goeie nuus vir jongmense. Meer as ooit tevore het hulle 'n ware plek in hierdie wêreld en kan hulle 'n tasbare verskil maak. Daar is 'n nis vir elkeen.

Ten spyte van al die slegte nuus wêreldwyd is dit dus 'n baie opwindende tyd om in te leef.

Die planeet is onder "ons beheer". Die verbetering van ons eie bewustheid en begrip van die probleme wat bestaan en die vra van die "waarom"-vrae kan die vertrekpunt wees van 'n nuwe begin om die manier waarop ons in hierdie wêreld leef, te verander. Sodra ons verstaan wat die probleme is en wat volledig veroorsaak het dat hierdie kwessies bestaan, sal ons in 'n beter posisie wees om hulle te help oplos.

Net 'n klein bietjie inspirasie ...

**Sterk mense staan
op vir hulself,
maar sterker
mense staan op vir
ander.**

via gaphagap.net

Moenie praat
nie, doen.

Moenie sê nie,
wys.

Moenie
belowe nie,
bewys.

Ons moet altyd
kant kies.
Neutraliteit help
die onderdrukker,
nooit die slagoffer
nie.
Stilte moedig die
folteraar aan, nooit
die gefolterde nie.

- Elie Wiesel

Kyk:

10 kinders wat die
wêreld verander het:
<https://www.youtube.com/watch?v=m2CCPuOXJes>

Kyk:

Hoe om die wêreld te
verander:
<https://www.youtube.com/watch?v=4z7qDsSKUmU>

[Bron: Don't Talk, Act-beeld: <<https://pics.me.me>>, Besoek 29 November 2017]

[Bron: Strong People: <<https://i.pinimg.com>>, Besoek 29 November 2017]

[Bron: We must always take sides-beeld: <<https://i.pinimg.com>>, Besoek 29 November 2017]

[Bron: 10 Amazing Kids That Changed the World, 9 Maart 2015 <<https://www.youtube.com>>, Besoek 30 November 2017]

[Bron: How To Change The World (a work in progress) | Kid President, 19 Desember 2013, SoulPancake, <<https://www.youtube.com>>, Besoek 30 November 2017]

Toe ek op universiteit was, wou ek betrokke wees by dinge wat die wêreld sou verander.

Elon Musk

[Bron: Elon Musk-aanhaling: <<https://www.brainyquote.com>>, Besoek 29 November 2017]

"Dit is die tyd van ons Lente. Dit is die tyd van ons opkoms. En ons sal so hard praat as wat ons kan terwyl ons sing: Kom ons leef en streef vir ons vryheid in Suid-Afrika, ons dierbare land, Nkosi Sikelel' iAfrika. 'n Nuwe begin begin vandag."

Natasha Mazzone

[Bron: Natasha Mazzone-aanhaling: 29 November 2017, <<https://www.sapeople.com>>, Besoek 30 November 2017]

Tieneraanhang is so kragtig. Enige keuse wat hulle in popkultuur maak, dwing die res van die wêreld om kennis te neem.

Alycia Debnam-Carey

[Bron: Alycia Debnam-Carey-aanhaling: <<https://www.brainyquote.com>>, Besoek 29 November 2017]

Taakinstruksies

Kies ENIGE sosiale kwessie waaroor jy besonder ernstig voel waar mense op een of ander manier "ly" vanweë eksterne **en/of** interne invloede en volg dan die instruksies wat hieronder uiteengesit word. Navorsing is noodsaaklik vir 'n gedetailleerde en akkurate verslag.

A Inhoud

- 5.1 **Stel die probleem en verskaf 'n gedetailleerde en holistiese oorsig van hierdie probleem.** D.w.s. konteks – wat die kwessie is (6), al die belanghebbendes wat geraak word (2), waarom hierdie kwessie 'n probleem vir die mensdom is/waarom die wêreld moet omgee (2). (10)
- 5.2 **Verskaf 'n kort, maar betekenisvolle verduideliking van waarom jy besonder ernstig voel oor hierdie kwessie.** Maak seker dat jy in jou beskrywing die waardes insluit wat jy probeer handhaaf en hoe dit jou etiese benadering van die bepaalde terrein wat jy gekies het om te bespreek ondersteun. Vermý gevoels-/partydige taal. (5)
- 5.3 **Ontleed/ondersoek die probleem.** Wat of wie het hierdie probleem veroorsaak, waarom bly dit voortbestaan, ens.? (5)
- 5.4 **Bespreek in detail EEN aanvaarbare en uitvoerbare oplossing vir hierdie probleem in enig een van jou belangstellingsvelde.**
  - WAT moet en kan gedoen word om die betrokke kwessie(s) uit te skakel of reg te stel? (5)
  - WIE moet ontplooi word om hierdie veranderinge aan te bring? (2)
  - HOE kan hierdie veranderinge geïmplementeer word? (4)
  - WAAROM sal hierdie veranderinge suksesvol wees? (4)

5.5 **NEEM STANDPUNT IN!** Bespreek **JOU EIE** rol in die oplossing hierbo. Wat kan **JY** doen om met hierdie oplossing te help (2) en **HOE** (6) en **WANNEER** (2) sal jy dit bereik?

(10)
[45]

B Aanbieding

Jy kan die inligting hierbo in enigeen van die vorme hieronder aanbied. Jy is welkom om die volgorde van die inhoud te herrangskik om by jou gekose aanbiedingsmodus te pas:

- radiogeselsprogram (klankopname) – met "gaste"/"kundiges" in die ateljee
- dokumentêr (klank- en beeldopname)
- nuusinsetsel/podgoot (beeld- of klankopname)
- ondersoekende navorsingsverslag – opsomming, doelstellings, opname, aanbieding van resultate en gevolgtrekking
- visuele dagboek (skriftelike en beeldinhoud) – gedruk of digitaal

Vir alle digitale en klankopnames – dien asseblief die transkripsie saam met alle skriftelike inhoud in.

Voorstel vir benaderde lengte van alle aanbiedingsvorme: 1 000–1 200 woorde om te verseker dat toereikende besonderhede verskaf word, maar maak asseblief seker dat jy by die puntetoekenings bly as aanduiding van **DIEPTE** in jou antwoord – nie lengte nie (gehalte bo hoeveelheid is belangrik).

[10]

C Bronnelys

'n Bronnelys moet ingesluit word. Maak asseblief seker dat jy 'n erkende akademiese verwysingsformaat gebruik.

Let asseblief op die volgende: Die nasienrooster word op bladsy 23 aangetref. Die totaal van 60 punte sal gehalveer word tot 'n totaal van 30 punte.

[5]

Totaal van Vraag 5: $60 \div 2 = 30$

30 punte

BESKRYWERS	UITSTEKEND	GOED	BEREIK	NIE BEREIK NIE
Beskrywing van probleem	10–8	7/6	5/4	3–0
Die leerder stel die probleem en verskaf 'n gedetailleerde en holistiese oorsig van hierdie probleem. Die leerder se antwoord verklaar: <ul style="list-style-type: none"> ● WAT die kwessie is (6) ● ALLE belanghebbendes wat geraak word (2) ● WAAROM hierdie kwessie problematies vir die wêreld is (2) 	Alle elemente word in deeglike detail bespreek. Uitstaande insig in die probleem word gedemonstreer.	Alle elemente word goed bespreek. Goeie insig in die probleem word gedemonstreer. Kleiner besonderhede ontbreek.	Elemente word bespreek maar daar is ontbrekende skakels in die inligting. Kompleksiteit ontbreek in die antwoord/slegs twee van die elemente word bespreek.	Elemente word baie swak bespreek. Daar is groot teenstrydighede/slegs een of twee van die elemente word swak bespreek.
Persoonlike verduideliking	5/4	3	2	1/0
Die leerder verskaf 'n kort, maar betekenisvolle verduideliking van waarom hy/sy ernstig voel oor hierdie gekose kwessie. 'n Beskrywing van die leerder se verwante waardes en etiese standpunt word bespreek. Gevoels- of partydige taal word vermy.	Die leerder se verduideliking is baie betekenisvol en opreg. Die besinning oor verwante waardes en etiese standpunt is kompleks.	Die leerder se verduideliking is betekenisvol en opreg. Die besinning oor verwante waardes en etiese standpunt word goed geïntegreer.	Die leerder se verduideliking is plek-plek beperk en nie heeltemal opreg nie. 'n Aanduiding van 'n paar verwante waardes en ideale of etiek, maar dit is nie oortuigend nie.	Die leerder se verduideliking is baie beperk/onopreg. 'n Aanduiding van waardes en ideale of etiek, maar dit is nie oortuigend nie.
Oorsaak van probleem	5/4	3	2	1/0
Die leerder ontleed die probleem. Die leerder dui aan wat of wie die probleem veroorsaak het en waarom dit bly voortbestaan.	Die probleem word deeglik ontleed – 'n volledige begrip van die kwessie word getoon.	Die probleem word goed ontleed. Daar is geringe insinkings in begrip.	Die probleem word ontleed, maar daar is gapings in logika en detail.	Die probleem word baie simplisties ontleed. Beperkte nadenke en detail word weerspieël.
Beskrywing van oplossing	15–12	11/10	9–6	5–0
Een aanvaarbare en uitvoerbare oplossing vir hierdie probleem word bespreek: <ul style="list-style-type: none"> ● WAT moet en kan gedoen word om die betrokke kwessie uit te skakel of reg te stel? (5) ● WIE moet ontplooi word om hierdie veranderinge aan te bring? (2) ● HOE kan hierdie veranderinge geïmplementeer word? (4) ● WAAROM sal hierdie veranderinge suksesvol wees? (4) 	Alle elemente word in deeglike detail bespreek. Uitstaande insig word gedemonstreer deur die verskaffing van 'n omvattende aksieplan.	Alle elemente word in toereikende detail bespreek. Goeie insig word gedemonstreer deur die verskaffing van 'n deeglike aksieplan.	Alle elemente word bespreek. Bevredigende insig word gedemonstreer deur die verskaffing van 'n aksieplan. Daar is egter gapings in detail.	Alle elemente word bespreek – maar substansie ontbreek in die aksieplan en dit is baie swak deurdink/net party van die elemente word bespreek. Die aksieplan is baie beperk.
Beskrywing van persoonlike rol	10–8	7/6	5/4	3–0
Die leerder bespreek sy/haar eie rol in die gekose oplossing: <ul style="list-style-type: none"> ● WAT hulle kan doen (2) ● HOE hulle dit sal bereik (6) ● WANNEER hulle dit sal bereik (2) 	Die leerder se verduideliking van sy/haar eie rol is baie goed deurdink, kompleks en uitvoerbaar.	Die leerder se verduideliking van sy/haar eie rol is goed deurdink, bevat toereikende detail en is uitvoerbaar.	Die leerder se verduideliking is bevredigend, maar die plan is nie heeltemal uitvoerbaar nie.	Die leerder se verduideliking is baie swak. Die plan is baie beperk en is nie uitvoerbaar nie.
Aanbiedingsmodus	10–8	7/6	5/4	3–0
Die ondersteunende en kreatiewe elemente (meegaande beelde, kundiges, beeldmateriaal, musiek, ens.) is geskik om die leerder se perspektief oor te dra en is van toereikende gehalte om waarde tot die aanbiedingsmetode toe te voeg.	Die ondersteunende elemente is hoogs komplementêr vir die keuse van aanbiedingsmetode. Die oorkoepelende aanbieding is baie aantreklik.	Die ondersteunende elemente is komplementêr vir die keuse van aanbiedingsmetode. Die oorkoepelende aanbieding is aantreklik.	Die ondersteunende elemente is in 'n mate komplementêr vir die keuse van aanbiedingsmetode. Die oorkoepelende aanbieding is bevredigend.	Die ondersteunende elemente komplementeer nie die aanbieding nie en is baie beperk of is van swak gehalte. Die oorkoepelende oordrag van leerderperspektief is swak.
Verwysings	5	4	3/2	1/0
'n Bronnelys in die korrekte akademiese verwysingsformaat word ingesluit.	Bronnelys is heeltemal akkuraat.	'n Bronnelys word ingesluit, maar daar is een fout.	Die bronnelys bevat 2/3 foute.	Slegs die BA word verskaf/geen bronnelys bestaan nie.